

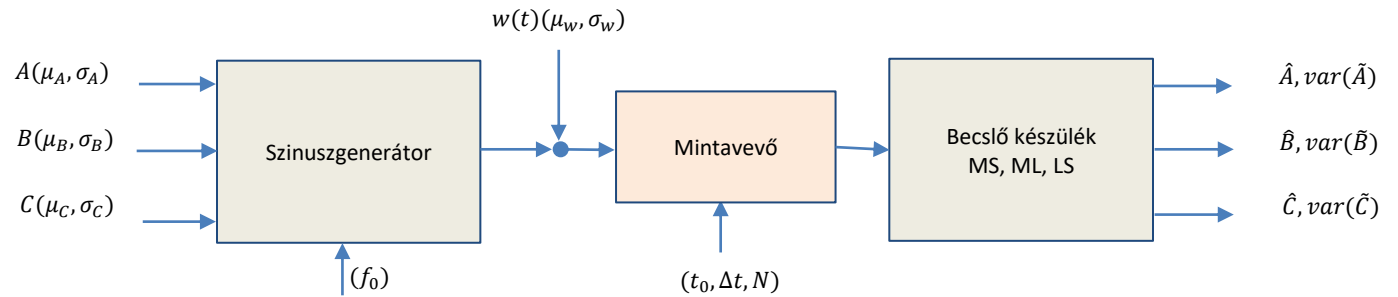

Méréselmélet

7. fejezet: Modellalapú jelfeldolgozás

2021. április 21.

Az első házi feladatról:

1.1.-1.3. Szinuszcgenerátor korrelált véletlen paramétereinek és az additív megfigyelési zaj mintáinak generálása

Kétfajta korreláltságról van szó: (1) C_α : Az A, B és C paraméterek kovarianciája (2) C_w : a $w(t)$ zaj mintáinak kovarianciája

Megoldás: (1) `mvnrnd( )`, (2) `chol( )`, (3) `sqrtm(C) × rand( )`

Megjegyzés: (1) Az összehasonlíthatóság érdekében azonos paramétereket kellett használni $N = 5, 10, 100$ -ra.

(2) Természetesen eltérő ρ -hoz eltérő paramétereknek kell tartozniuk!

(3) A korreláltság természetéről: egyszerű példa felhasználásával: 2 megfigyelés színes zajban

$$C_w = \sigma_w^2 \begin{bmatrix} 1 & \rho \\ \rho & 1 \end{bmatrix} \quad C_w^{-1} = \frac{1}{\sigma_w^2(1-\rho^2)} \begin{bmatrix} 1 & -\rho \\ -\rho & 1 \end{bmatrix} \quad U = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \end{bmatrix}$$

A becslés kovarianciája a csatornától függ!

$$U^T C_w^{-1} U = \frac{1}{\sigma_w^2(1-\rho^2)} [1 \quad 1] \begin{bmatrix} 1 & -\rho \\ -\rho & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \end{bmatrix} = \frac{2(1-\rho)}{\sigma_w^2(1-\rho^2)} = \frac{2}{\sigma_w^2(1+\rho)}$$

$$[U^T C_w^{-1} U]^{-1} = \frac{\sigma_w^2}{2} (1 + \rho) \quad 0 \leq \rho < 1$$

Transzformációk hatása (korábbi példa):

$$R = \begin{bmatrix} 0.5 & 0.5 \cos \frac{2\pi}{N} \\ 0.5 \cos \frac{2\pi}{N} & 0.5 \end{bmatrix} = 0.5 \begin{bmatrix} 1 & \rho \\ \rho & 1 \end{bmatrix}, \quad \sigma_n^2 = 0.5$$

$$R = Q \Lambda Q^{-1},$$

$$Q^{-1} R Q = \Lambda,$$

$$\sigma_n^2 = 0.5$$

$$0.5 \begin{bmatrix} \frac{\sqrt{2}}{2} & -\frac{\sqrt{2}}{2} \\ \frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & \rho \\ \rho & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \\ -\frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \end{bmatrix} = 0.5 \begin{bmatrix} 1-\rho & 0 \\ 0 & 1+\rho \end{bmatrix},$$

A transzformált zaj minták szórása megváltozik!

$$Q^{-1}U = U' = \begin{bmatrix} \frac{\sqrt{2}}{2} & -\frac{\sqrt{2}}{2} \\ \frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ \sqrt{2} \end{bmatrix}$$

$$U'^T \Lambda^{-1} U' = [0 \quad \sqrt{2}] \frac{1}{\sigma_n^2} \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 1 - \rho & 1 \\ 0 & 1 + \rho \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 0 \\ \sqrt{2} \end{bmatrix} = \frac{4}{1 + \rho}$$

$$[U'^T \Lambda^{-1} U']^{-1} = \frac{1 + \rho}{4} = \frac{\sigma_n^2}{2} (1 + \rho)$$

(4) Lineáris modell színes Gauss zajban: $z = Ua + w$, $w \sim \mathcal{N}(0, C)$.
Mivel C pozitív definit, létezik olyan invertálható D mátrix melyre:

$$C^{-1} = D^T D. \quad E[(Dw)(Dw)^T] = E[Dww^T D^T] = DCD^T = DD^{-1}(D^T)^{-1}D^T = I \quad \text{A zaj fehér lesz és egységnyi szórású!}$$

$$z' = Dz = DUa + Dw = U'a + w', \quad w' = Dw \sim \mathcal{N}(0, I).$$

$$f(a) = \frac{1}{(2\pi)^{\frac{N}{2}} |C_a|^{\frac{1}{2}}} e^{-\frac{1}{2}(a - \mu_a)^T C_a^{-1} (a - \mu_a)}, \quad f(z|a) = \frac{1}{(2\pi)^{\frac{N}{2}} |C_w|^{\frac{1}{2}}} e^{-\frac{1}{2}(z - Ua)^T C_w^{-1} (z - Ua)},$$

$$\frac{\partial \ln f(a)}{\partial a} + \frac{\partial \ln f(z|a)}{\partial a} = 0,$$

$$\frac{\partial \ln f(a)}{\partial a} = -C_a^{-1}(a - \mu_a), \quad \frac{\partial \ln f(z|a)}{\partial a} = U^T C_w^{-1}(z - Ua),$$

$$\hat{a}_{MS} = [U^T C_w^{-1} U + C_a^{-1}]^{-1} [C_a^{-1} \mu_a + U^T C_w^{-1} z]$$

$$\hat{a}_{MS} = \mu_a + [U^T C_w^{-1} U + C_a^{-1}]^{-1} U^T C_w^{-1} [z - U \mu_a]$$

$$\hat{a}_{MS} = [U'^T U' + C_a^{-1}]^{-1} [C_a^{-1} \mu_a + U'^T z'],$$

$$\hat{a}_{MS} = \mu_a + [U'^T U' + C_a^{-1}]^{-1} U'^T [z' + U' \mu_a],$$

(5) Színes zaj fehér zajból: $z = Ua + w$, $w \sim \mathcal{N}(0, \sigma_w^2 I)$, $E[(Dw)(Dw)^T] = \sigma_w^2 D D^T = C$

$$D = chol\left(\frac{1}{\sigma_w^2} C\right) \quad (6) \text{ A mintavételi idő: } \frac{1}{f_0 N} \text{ a teljes periódusra, } \frac{0.1}{f_0 N} \text{ a periódus egy tizedére.}$$

(7) Megfigyelési vektor:

$$U = \begin{bmatrix} \sin & \cos & 1 \\ \sin & \cos & 1 \\ \dots & \dots & \dots \end{bmatrix}$$

(8) A torzításról: Sokan használták:

Ez nem a megfelelő képlet!

$$b(a) = E\{\hat{a}_{MS}|a\} - a = E\left\{\frac{\mu_a + \frac{\sigma_a^2}{\sigma_n^2} \sum_{k=0}^{N-1} z_k}{1 + N \frac{\sigma_a^2}{\sigma_n^2}}\right\} - a = \frac{\mu_a - a}{1 + N \frac{\sigma_a^2}{\sigma_n^2}}$$

$$b(\mathbf{a}) = E\{\hat{\mathbf{a}}_{MS}|\mathbf{a}\} - \mathbf{a} = \boldsymbol{\mu}_a + [\mathbf{U}^T \boldsymbol{\Sigma}_{nn}^{-1} \mathbf{U} + \boldsymbol{\Sigma}_{aa}^{-1}]^{-1} \mathbf{U}^T \boldsymbol{\Sigma}_{nn}^{-1} (\mathbf{U} \mathbf{a} - \mathbf{U} \boldsymbol{\mu}_a) - \mathbf{a} =$$

$$= [\mathbf{U}^T \boldsymbol{\Sigma}_{nn}^{-1} \mathbf{U} + \boldsymbol{\Sigma}_{aa}^{-1}]^{-1} [[\mathbf{U}^T \boldsymbol{\Sigma}_{nn}^{-1} \mathbf{U} + \boldsymbol{\Sigma}_{aa}^{-1}] (\boldsymbol{\mu}_a - \mathbf{a}) + \mathbf{U}^T \boldsymbol{\Sigma}_{nn}^{-1} \mathbf{U} (\mathbf{a} - \boldsymbol{\mu}_a)] = [\mathbf{U}^T \boldsymbol{\Sigma}_{nn}^{-1} \mathbf{U} + \boldsymbol{\Sigma}_{aa}^{-1}]^{-1} \boldsymbol{\Sigma}_{aa}^{-1} (\boldsymbol{\mu}_a - \mathbf{a})$$

Az ML és az LS becslő torzítatlan!

(9) Melyik a legjobb becslő? Amelyiknek legkisebb a bizonytalansága!

1.4.-1.5. A feladat értelmezhető úgy is, hogy M szinuszgenerátorunk van, és keressük a paraméterek átlagát és szórását.

Itt az átlagoknak a paraméterek várható értékét kellett közelíteni, az átlagtól való eltérés négyzete átlagának pedig a szórásnégyzetekhez: az $N = 100$ és $\rho_1 = \rho_2 = 0$ esetén látványos mértékben, mert a megfigyelési zaj hatását jelentős mértékben elnyomtuk.

1.6. A megfigyelési zaj korreláltsága miatt a következő összefüggéseket kellett használni:

$$f(\mathbf{z}; a) = \frac{1}{(2\pi)^{\frac{N}{2}} |\mathbf{C}_w|^{\frac{1}{2}}} e^{-\frac{1}{2}(\mathbf{z} - \mathbf{s}(a))^T \mathbf{C}_w^{-1} (\mathbf{z} - \mathbf{s}(a))} \quad \frac{\partial \ln f(\mathbf{z}; a)}{\partial a} = \frac{\partial}{\partial a} \left[-\frac{1}{2} (\mathbf{z} - \mathbf{s}(a))^T \mathbf{C}_w^{-1} (\mathbf{z} - \mathbf{s}(a)) \right] = \frac{\partial \mathbf{s}^T(a)}{\partial a} \mathbf{C}_w^{-1} (\mathbf{z} - \mathbf{s}(a))$$

$$-E \left\{ \frac{\partial^2 \ln f(\mathbf{z}; a)}{\partial a^2} \right\} = \frac{\partial \mathbf{s}^T(a)}{\partial a} \mathbf{C}_w^{-1} \frac{\partial \mathbf{s}(a)}{\partial a}$$

$$\text{var}(a) \geq \frac{1}{\frac{\partial \mathbf{s}^T(a)}{\partial a} \mathbf{C}_w^{-1} \frac{\partial \mathbf{s}(a)}{\partial a}}$$

$s(t, f_0) = A \sin(2\pi f_0 t + \varphi)$,
Ebből veszünk N mintát!

Tervezési szempont: mintavételi frekvencia helyes megválasztása

1.7. A nemlinearitás felharmonikust és egyenkomponenst termel. Ehhez a jelhez kell megfelelő jelet illeszteni.

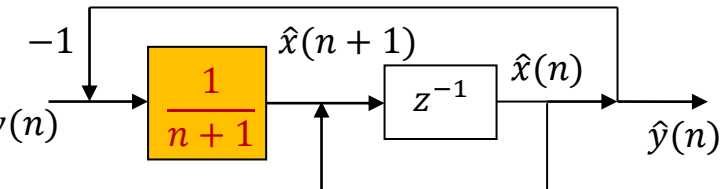

7. Modellalapú jelfeldolgozás (Jegyzet 73-100. oldalak)

A jeleket az őket generálni képes modellekkel reprezentáljuk, és ezeknek a modelleknek a feltételezésével megfigyelőket készítünk. A keresett jel-jellemzők a megfigyelő jellemzőiből kiolvashatók.

7.1. Az alapok felidézése példákon keresztül Egyszerű átlagolás:

$$\hat{x}(n) = \frac{1}{n} \sum_{k=0}^{n-1} y(k) \Rightarrow \hat{x}(n+1) = \frac{1}{n+1} \sum_{k=0}^n y(k) = \frac{n}{n+1} \hat{x}(n) + \frac{1}{n+1} y(n)$$

$$= \hat{x}(n) + \frac{1}{n+1} [y(n) - \hat{x}(n)] \quad \text{Itt } \mathbf{A} = \mathbf{C} = 1, \mathbf{G}(n) = \frac{1}{n+1}. \mathbf{G}(n) \rightarrow 0, \text{ ha } n \rightarrow \infty.$$

Exponenciális átlagolás: $\hat{x}(n+1) = a\hat{x}(n) + by(n)$, ahol a és b konstansok.

A frekvenciatartománybeli viselkedés leírására használható a z -transzformáció:

$$z\hat{X}(z) = a\hat{X}(z) + bY(z), \quad H(z) = \frac{\hat{X}(z)}{Y(z)} = \frac{b}{z-a} = \frac{bz^{-1}}{1-az^{-1}} \quad H(z) = 1, \text{ ha } z = 1 \rightarrow f = 0.$$

$$H(1) = \frac{b}{1-a} = 1 \quad \text{vagyis } a = 1 - b \rightarrow \hat{x}(n+1) = \hat{x}(n) + b(y(n) - \hat{x}(n)). \quad \text{Itt is } \mathbf{A} = \mathbf{C} = 1, \text{ továbbá } \mathbf{G}(n) = b.$$

$$\hat{x}(0) = 0,$$

$$\hat{x}(1) = by(0),$$

Mivel $0 < b < 1$, a régebbi mintákat egyre kisebb súllyal vesszük figyelembe.

$$\hat{x}(2) = \hat{x}(1) + b(y(1) - \hat{x}(1)) = by(1) + (1-b)by(0)$$

$$\hat{x}(3) = \hat{x}(2) + b(y(2) - \hat{x}(2)) = by(2) + b(1-b)y(1) + b(1-b)^2y(0),$$

$$\hat{x}(n+1) = by(n) + b(1-b)y(n-1) + \dots + b(1-b)^ny(0)$$

Az összefüggés úgy is származtatható, hogy az átviteli függvényt mértani sor alakba rendezzük.

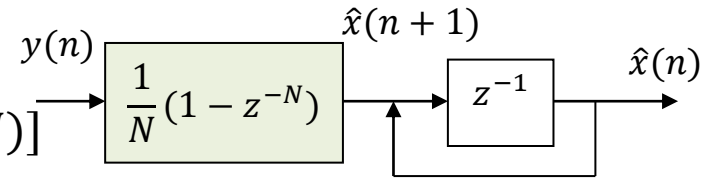
$$q = 1 - b$$

Megjegyzés: Az exponenciális átlagolás egy rögzített sávzélességű aluláteresztő szűrésnek felel meg. Hozzá képest az egyszerű átlagolás úgy illusztrálható, mint folyamatosan egyre kisebb sávzélességű aluláteresztő szűrő.

Csúszó-ablakos (sliding window, moving average) átlagolás:

$$\hat{x}(n) = \frac{1}{N} \sum_{k=n-N}^{n-1} y(k) \Rightarrow \hat{x}(n+1) = \frac{1}{N} \sum_{k=n-N+1}^n y(k) = \hat{x}(n) + \frac{1}{N} [y(n) - y(n-N)]$$

Itt is $A = C = 1$, de a becsatolás módja más. Itt is tudjuk értelmezni az átlagoló átviteli függvényét:

$$z\hat{X}(z) = \hat{X}(z) + \frac{1}{N} (1 - z^{-N})Y(z),$$

$$H(z) = \frac{\hat{X}(z)}{Y(z)} = \frac{z^{-1} (1 - z^{-N})}{N (1 - z^{-1})}$$

Megjegyzések: 1. $1 - z^{-N}$ osztható az $1 - z^{-1}$ tényezővel:

$$\frac{1 - z^{-N}}{1 - z^{-1}} = 1 + z^{-1} + z^{-2} + \dots + z^{-(N-1)},$$

ami azt fejezi ki, hogy N egymást követő mintát adjunk össze.

2. A $1 - z^{-N}$ tényező gyökei az N -edik egységgyökök: $z^N - 1 = 0, z = \sqrt[N]{1}$.

1. Példa: Két megfigyelt érték egyszerű átlaga, az átlag frekvenciatartománybeli viselkedése:

$$\hat{x}(n+1) = \frac{y(n) + y(n-1)}{2}, \quad z\hat{X}(z) = \frac{1 + z^{-1}}{2} Y(z), \quad H(z) = z^{-1} \frac{1 + z^{-1}}{2}$$

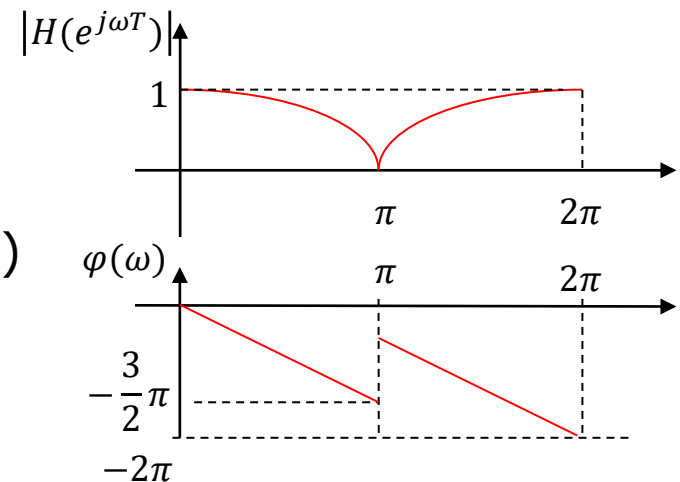
$z = e^{j\omega T}$ helyettesítéssel:

$$H(e^{j\omega T}) = e^{-j\omega T} \frac{1 + e^{-j\omega T}}{2} = e^{-j\frac{3}{2}\omega T} \frac{e^{j\frac{\omega T}{2}} + e^{-j\frac{\omega T}{2}}}{2} = e^{-j\frac{3}{2}\omega T} \cos \frac{\omega T}{2}$$

Ebből az amplitúdó-karakterisztika: $|H(e^{j\omega T})| = \left| \cos \frac{\omega T}{2} \right|$

a fázis-karakterisztika: $\phi(\omega) = -\frac{3}{2}\omega T$, az $\omega T = k\pi$ helyen ($k = \pm 1, \pm 3, \dots$)

(az előjelváltás miatt) π fázisugrással.

2. Példa: Két megfigyelt érték különbsége (egyszerű differenciálás), frekvenciatartománybeli viselkedése:

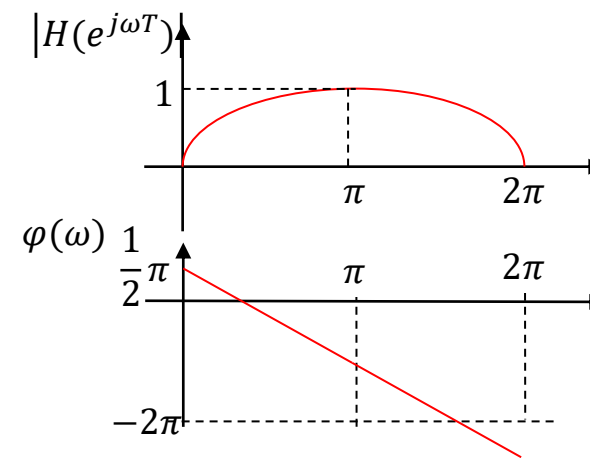
$$\hat{x}(n+1) = \frac{y(n) - y(n-1)}{2}, \quad z\hat{X}(z) = \frac{1 - z^{-1}}{2} Y(z), \quad H(z) = z^{-1} \frac{1 - z^{-1}}{2}. \quad z = e^{j\omega T} \text{ helyettesítéssel:}$$

$$H(e^{j\omega T}) = e^{-j\omega T} \frac{1 - e^{-j\omega T}}{2} = je^{-j\frac{3}{2}\omega T} \frac{e^{j\frac{\omega T}{2}} - e^{-j\frac{\omega T}{2}}}{2j} = je^{-j\frac{3}{2}\omega T} \sin \frac{\omega T}{2}$$

Ebből az amplitúdó-karakterisztika: $|H(e^{j\omega T})| = \left| \sin \frac{\omega T}{2} \right|$,

a fázis-karakterisztika: $\phi(\omega) = \frac{\pi}{2} - \frac{3}{2}\omega T$, az $\omega T = k2\pi$ helyen, ($k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$)

(az előjelváltás miatt) π fázisugrással.

3. Példa: Csúszó-ablakos átlagolás, frekvenciatartománybeli viselkedése:

$$H(z) = \frac{\hat{X}(z)}{Y(z)} = \frac{z^{-1} (1 - z^{-N})}{N (1 - z^{-1})} \quad H(e^{j\omega T}) = \frac{e^{-j\omega T} (1 - e^{-jN\omega T})}{N (1 - e^{-j\omega T})} = \frac{e^{-j\frac{N+1}{2}\omega T} (e^{j\frac{N\omega T}{2}} - e^{-j\frac{N\omega T}{2}})}{N (e^{j\frac{\omega T}{2}} - e^{-j\frac{\omega T}{2}})} = \frac{e^{-j\frac{N+1}{2}\omega T} \sin \frac{N\omega T}{2}}{N \sin \frac{\omega T}{2}}$$

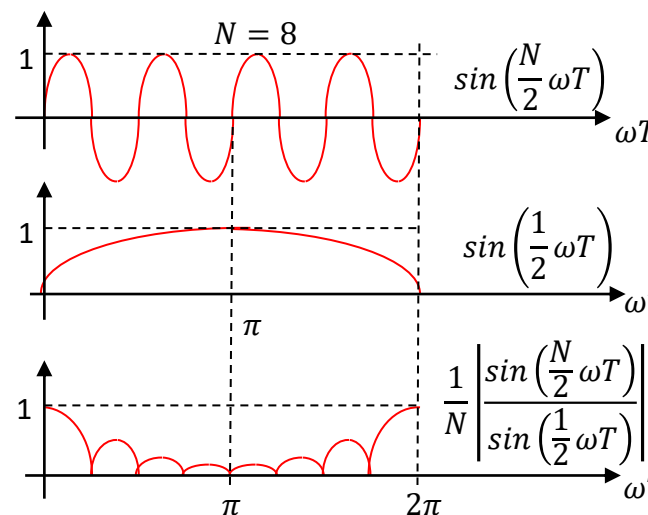
Ebből az amplitúdó-karakterisztika: $|H(e^{j\omega T})| = \frac{1}{N} \left| \frac{\sin \frac{N\omega T}{2}}{\sin \frac{\omega T}{2}} \right|$

a fázis-karakterisztika: $\phi(\omega) = -\frac{N+1}{2}\omega T$

az $\omega T = k \frac{2\pi}{N}$ helyen, ($k = \pm 1, \pm 2, \dots$)

(az előjelváltás miatt) π fázisugrással,

kivéve azokat a helyeket, ahol $\sin \frac{\omega T}{2}$ is előjelet vált.

7.2. Jelek reprezentációja jelterekben

Jelterek: az euklideszi tér általánosításai

- általánosított távolság → **metrikus tér**
- algebrai alpműveletek + linearitás → **lineáris tér**
- norma (kapcsolat a metrikával) → **normált lineáris tér**
- skalár v. belső szorzat → $(\mathbf{a}, \mathbf{b}) = \mathbf{a}^T \mathbf{b} = \mathbf{b}^T \mathbf{a}$.

Hasznos az ún. reciprok bázis alkalmazása: $\theta_m, m = 0, 1, \dots, N - 1$, ahol $(\phi_m, \theta_n) = \delta_{mn}, \delta_{mn} = \begin{cases} 1, & \text{ha } m = n \\ 0 & \text{egyébként.} \end{cases}$

Ezzel: $(\mathbf{x}, \theta_n) = \sum_{m=0}^{N-1} \alpha_m (\phi_m, \theta_n) \rightarrow \alpha_m = (\mathbf{x}, \theta_m)$. A bázis ortonormált, ha $(\phi_m, \phi_n) = \delta_{mn}$, amivel

$$\mathbf{x} = \sum_{m=0}^{N-1} (\mathbf{x}, \phi_m) \phi_m.$$

Megjegyzés: $\phi_m = [\phi_m(0), \phi_m(1), \dots, \phi_m(N - 1)]^T$, ahol a zárójelben megadott indexek értelmezhetők diszkrét időindexként.

Lineáris tér: A bázisok folytonos függvények (végtelen dimenziós „vektorok”), azaz $\phi_m \rightarrow \phi_m(t), \theta_m \rightarrow \theta_m(t)$.

Ezzel az $x(t)$ jel reprezentációja:

$x(t) = \sum_{m=0}^{\infty} \alpha_m \phi_m(t)$ ahol $\alpha_m = (x(t), \theta_m(t))$ a bázisoknál m szerint is végtelen finom felbontás, ill. végtelen dimenzió: a bázisokból összeáll egy kétváltozós függvény, a súlyozó együttható helyére pedig egy egyváltozós függvény lép. $m \rightarrow s$,

Példa: Fourier sorfejtés:

$$\phi_m(t) = \exp(j2\pi mt),$$

$$\theta_m(t) = \exp(-j2\pi mt), \quad m = 0, 1, \dots$$

Lineáris vektortér: Bázisvektorok: $\phi_m, m = 0, 1, \dots, N - 1$.

Ezekkel az $\mathbf{x}$ vektor reprezentációja:

$$\mathbf{x} = \sum_{m=0}^{N-1} \alpha_m \phi_m,$$

ahol $\{\alpha_m\}, m = 0, 1, \dots, N - 1$, a báziselemekből készített lineáris kombináció súlytényezője.

A súlytényezők meghatározása: $(\mathbf{x}, \phi_n) = \sum_{m=0}^{N-1} \alpha_m (\phi_m, \phi_n)$, $n = 0, 1, \dots, N - 1$ egyenletrendszer megoldásával.

Integrál-transzformáció:

ilyenkor $x(t) = \int_S \alpha(s) \phi(t, s) ds$ $\alpha(s) = \int_T x(t) \theta(s, t) dt$

integrál-transzformáció párok.

Példa: Fourier integrál:

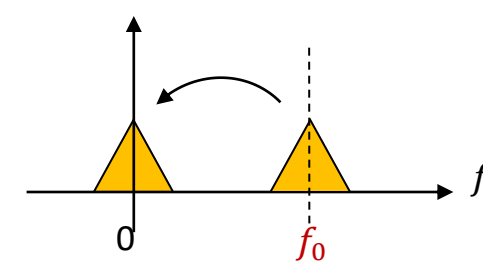
$$\phi(t, s) = 1/\theta(s, t) = \exp(j2\pi st).$$

Megjegyzés:

A Fourier integrál hatása: Az $x(t)$ jelet szorozzuk az $\exp(-j2\pi f_0 t)$ komplex exponenciálissal, aminek hatására a jel spektruma balra tolódik f_0 -val.

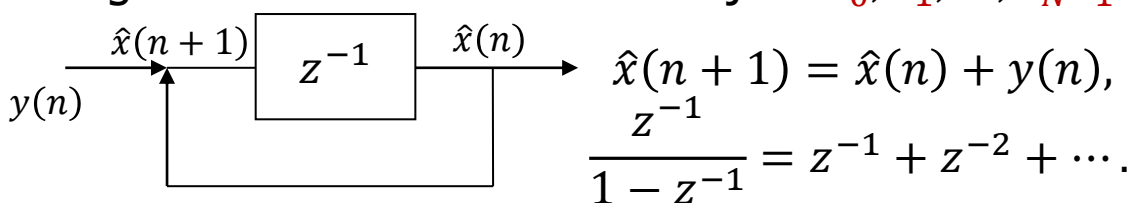

Az integrálás végtelen keskeny alul-áteresztő szűrőnek felel meg, amelynek kimenetén az f_0 frekvencianál érvényes spektrum-értéket kapjuk.

7.3. Megfigyelő jelfeldolgozási feladatokra

A mérendő jelről azt tételezzük fel, hogy a bázis-rendszer elemek lineáris kombinációjaként áll elő, és a bázisvektorok dimenziójának megfelelő mintából álló diszkrét jel.

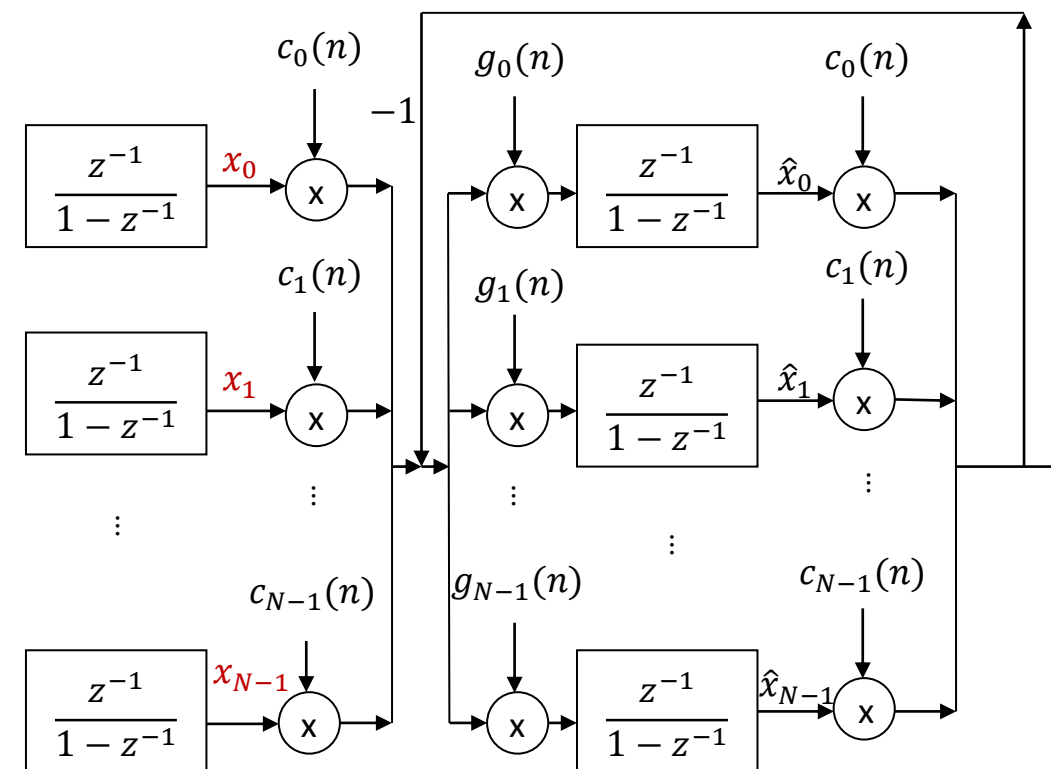
A súlyozó együtthatókat bemenet nélküli, diszkrét integrátorokban tárolt értékek adják: $x_0, x_1, \dots, x_{N-1}$

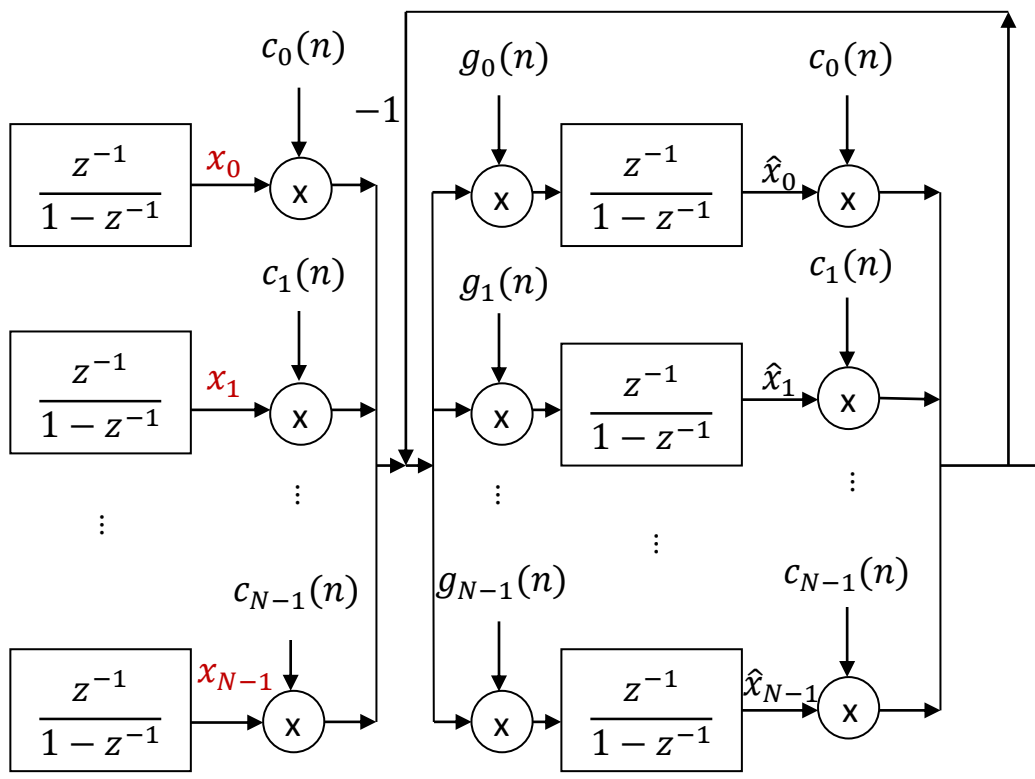

Jelölés: $\{c_m(n)\}$, $\{g_m(n)\}$ jelöli a bázis/reciprok bázis rendszereket, $m, n = 0, 1, \dots, N-1$.

n : „diszkrét idő” index m : „diszkrét frekvencia” index

$\mathbf{x}(n) = [x_0(n) \ x_1(n) \ \dots \ x_{N-1}(n)]^T$ a jelet generáló hipotetikus rendszer állapotváltozói. Ezek $\hat{\mathbf{x}}(n) = [\hat{x}_0(n) \ \hat{x}_1(n) \ \dots \ \hat{x}_{N-1}(n)]^T$ A hipotetikus jelgeneráló rendszert leíró egyenletek: $\mathbf{x}(n+1) = \mathbf{x}(n)$; $y(n) = \mathbf{c}^T(n)\mathbf{x}(n)$,
 becslőjét megfigyelővel állítjuk elő.
 Méréselmélet 9. előadás, 2021. április 21.

$\mathbf{x}(n+1) = \mathbf{x}(n); \quad y(n) = \mathbf{c}^T(n)\mathbf{x}(n).$ A megfigyelő:
 $\hat{\mathbf{x}}(n+1) = \hat{\mathbf{x}}(n) + \mathbf{g}(n)\mathbf{c}^T(n)[\mathbf{x}(n) - \hat{\mathbf{x}}(n)]$ A hibarendszer:
 $\mathbf{x}(n+1) - \hat{\mathbf{x}}(n+1) = (\mathbf{I} - \mathbf{g}(n)\mathbf{c}^T(n))[\mathbf{x}(n) - \hat{\mathbf{x}}(n)],$
 illetve a kezdeti értékek eltéréséből indítva:

$$\mathbf{x}(n+1) - \hat{\mathbf{x}}(n+1) = \prod_{k=0}^n (\mathbf{I} - \mathbf{g}(k)\mathbf{c}^T(k))[\mathbf{x}(0) - \hat{\mathbf{x}}(0)]$$

N lépéses konvergenciát akkor kapunk, ha:

$$\prod_{k=0}^{N-1} (\mathbf{I} - \mathbf{g}(k)\mathbf{c}^T(k)) = \mathbf{0}.$$

Ez viszont teljesül, ha $\{c_m(n)\}$, és $\{g_m(n)\}$ bázis/reciprok bázis párt alkotnak ($m, n = 0, 1, \dots, N-1$)!

Bizonyítás:

A szorzat minden olyan tagja, melyben szerepel $\mathbf{g}(i)\mathbf{c}^T(i)\mathbf{g}(j)\mathbf{c}^T(j)$, és $i \neq j$: nullát ad a bázis/reciprok bázis elemek ortogonalitásának köszönhetően. Ami marad:

Írjuk fel a $\mathbf{g}(k)\mathbf{c}^T(k)$ diadikus szorzatot:

$$\prod_{k=0}^{N-1} (\mathbf{I} - \mathbf{g}(k)\mathbf{c}^T(k)) = \mathbf{I} - \sum_{i=0}^{N-1} \mathbf{g}(i)\mathbf{c}^T(i) = \mathbf{0}.$$

$$\begin{bmatrix} g_0(k) \\ g_1(k) \\ \vdots \\ g_{N-1}(k) \end{bmatrix} [c_0(k) \quad c_1(k) \quad \dots \quad c_{N-1}(k)] = \begin{bmatrix} g_0(k)c_0(k) & g_0(k)c_1(k) & \dots & g_0(k)c_{N-1}(k) \\ g_1(k)c_0(k) & g_1(k)c_1(k) & \dots & g_1(k)c_{N-1}(k) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ g_{N-1}(k)c_0(k) & g_{N-1}(k)c_1(k) & \dots & g_{N-1}(k)c_{N-1}(k) \end{bmatrix}$$

Ha ezek után, k -t futtatva, minden mátrix elemre végrehajtjuk az összegzést,

akkor minden elem helyén egy-egy bázis-reciprok bázis vektor skalár-szorzatát számítjuk ki, aminek eredményeképpen a főátlóban 1-esek, az összes többi helyen pedig 0-ák fognak állni.

Megjegyzések:

1. A diszkrét Fourier transzformáció (DFT) esetén: $\left\{ c_m(n) = \exp\left(j\frac{2\pi}{N}mn\right) \right\}, \quad \left\{ g_m(n) = \frac{1}{N} \exp\left(-j\frac{2\pi}{N}mn\right) \right\}$

2. Az $x = Ty$ jeltranszformáció értelmezése a bázis/reciprok bázis rendszerrel: Először írjuk fel, hogyan képzeljük el a jel létrejöttét:

$$\begin{bmatrix} y(0) \\ y(1) \\ \vdots \\ y(N-1) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} c_0(0) & c_1(0) & \cdots & c_{N-1}(0) \\ c_0(1) & c_1(1) & \cdots & c_{N-1}(1) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ c_0(N-1) & c_1(N-1) & \cdots & c_{N-1}(N-1) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x(0) \\ x(1) \\ \vdots \\ x(N-1) \end{bmatrix}$$

ahol az x vektor elemei a mátrix oszlopaiként megjelenő bázis vektorok súlytényezői.
A jel-transzformáció célja a jelből (y vektor) kinyerni ezeket a súlytényezőket.

Ennek módja az y vektor szorzása a

$$T = \begin{bmatrix} g_0^T \\ g_1^T \\ \vdots \\ g_{N-1}^T \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} g_0(0) & g_0(1) & \cdots & g_0(N-1) \\ g_1(0) & g_1(1) & \cdots & g_1(N-1) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ g_{N-1}(0) & g_{N-1}(1) & \cdots & g_{N-1}(N-1) \end{bmatrix}$$

A jel-transzformáció mátrixának sorai tehát a reciprok-bázis vektorok!

3. A megfigyelővel a „megfigyelés” az első N lépés után folytatható, a kapott eredmény mindig az utolsó N mintára vonatkozik (Csúszó-ablakos feldolgozás).

mátrixszal.

4. A megadott módon tetszőleges diszkrét transzformáció megvalósítható csúszó-ablak (rekurzív) jelleggel. A számításigény N hosszú blokkra $\sim N^2$ -tel arányos, egy újabb lépés számításigénye pedig $\sim N$ -tel.

Ehhez $c(N) = c(0)$ ill. $c(k) = c(k \bmod N)$
 $g(N) = g(0)'$ ill. $g(k) = g(k \bmod N)$

5. Gyakran használjuk a diszkrét Fourier transzformáció párt, amelynek összefüggései:

$$x(m) = \frac{1}{N} \sum_{n=0}^{N-1} y(n) e^{-j\frac{2\pi}{N}mn}, \quad m = 0, 1, \dots, N-1,$$

$$y(n) = \sum_{m=0}^{N-1} x(m) e^{j\frac{2\pi}{N}mn}, \quad n = 0, 1, \dots, N-1.$$

Itt $y(n)$ a feldolgozandó diszkrét időfüggvény mintáit jelöli, $x(m)$ pedig a harmonikus komponensek súlytényezőit.

A rekurzív jelreprezentáció sajátosságai:

(1) Soros-párhuzamos átalakító: az időtartományban értelmezhető N mintából, az N minta beérkezését követően előáll a párhuzamos csatornákon N adat, amely egyértelműen reprezentálja az N időtartománybeli mintát.

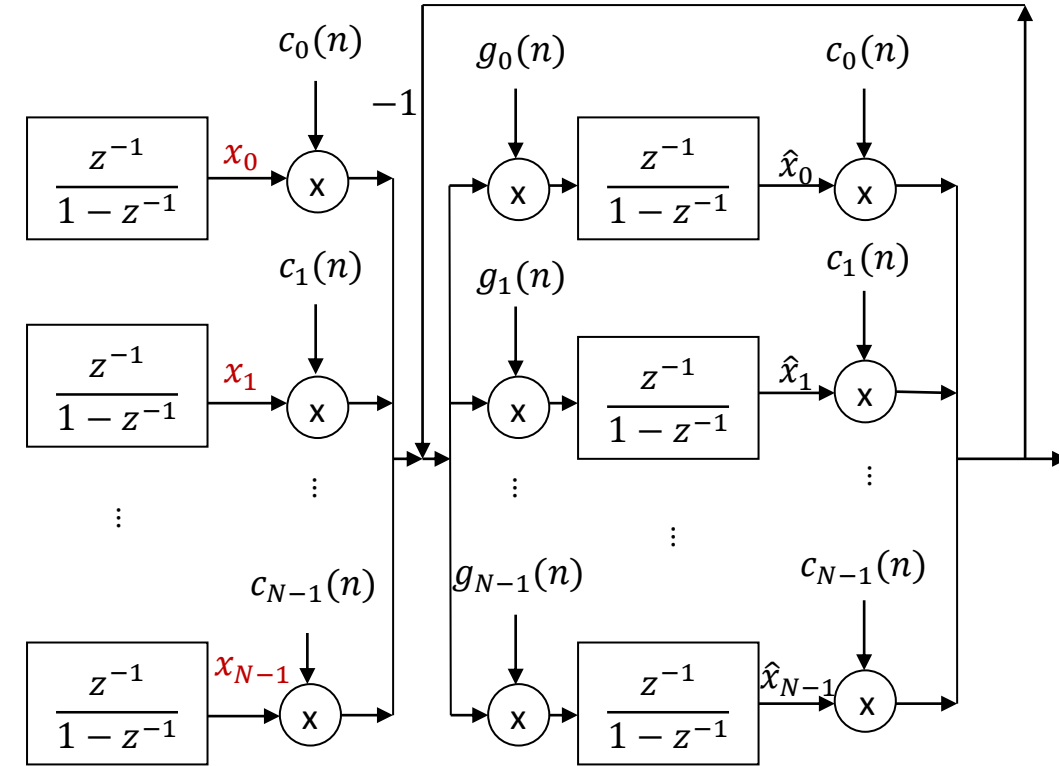
(2) A számítást folytatva további N mintára ismét előáll a transzformált tartománybeli reprezentáció. Így folytatva, rendre az N mintából álló adatblokk egyértelmű reprezentációját kapjuk a blokkméretnek megfelelő mértékű mintavételi-frekvencia csökkentéssel (ún. decimációval.)

(3) Az ilyen előállítás minden lépésben a legutolsó N minta transzformáltját adja, azaz csúszó-ablakos/rekurzív transzformációt valósít meg.

(4) A megvalósított transzformációk a rekurzív előállítás következtében interpretálhatók N csatornás szűrőkként, ahol a szűrők kimenete kétféleképpen képezhető:

(a) A diszkrét integrátorok kimenete, mint szűrő kimenet, amely folyamatosan az $n = 0$ időpontban indított, majd periodikusan folytatott bázis-vektorok súlytényezőit becsüli (Fourier esetben ezek a diszkrét „Fourier-sorfejtés” együtthatói). Ideális esetben (N -re periodikus, megfelelően sávkorlátozott jel), miután a megfigyelő az első N lépésben konvergált, a bemenőjel tulajdonságaiból fakadóan a diszkrét integrátorok kimenete állandó marad;

(b) A diszkrét integrátorok utáni keverők kimenetei, amelyek a legutolsó N minta Fourier transzformáltját szolgáltatják, amelyek megegyeznek a folyamatosan a feldolgozott jel komponenseinek aktuális mintáival (Fourier esetben ezek az ún. „Fourier komponensek”). Ezek a komponensek minden N periódus kezdetén megegyeznek a bázis-vektorok előzőekben értelmezett súlytényezőivel.

Kis kitérő: A valós együtthatós és a komplex együtthatós diszkrét Fourier sorfejtés kapcsolata

Ha a jel egy periódusa N mintából áll, és időtartama N/f_m , ahol f_m a mintavételi frekvencia, akkor a valós együtthatós diszkrét Fourier sorfejtés:

N páros esetén: $0, \frac{f_m}{N}, 2 \frac{f_m}{N}, \dots, \frac{f_m}{2}$ frekvenciájú komponensekből fog állni.

N páratlan esetén: $0, \frac{f_m}{N}, 2 \frac{f_m}{N}, \dots, (N-1) \frac{f_m}{2N}$ frekvenciájú komponensekből fog állni.

Egy valós értékészletű $y(n)$ diszkrét jel sorfejtett alakja:

N páros esetén:

$$\begin{aligned}
 y(n) &= A_0 + \sum_{k=1}^{\frac{N}{2}-1} [A_k \cos(\frac{2\pi}{N}kn) + B_k \sin(\frac{2\pi}{N}kn)] + A_{\frac{N}{2}} \cos(\pi n) = \\
 &= A_0 + \sum_{k=1}^{\frac{N}{2}-1} \left[A_k \frac{e^{j\frac{2\pi}{N}kn} + e^{-j\frac{2\pi}{N}kn}}{2} + B_k \frac{e^{j\frac{2\pi}{N}kn} - e^{-j\frac{2\pi}{N}kn}}{2j} \right] + A_{\frac{N}{2}} \frac{e^{j\pi n} + e^{-j\pi n}}{2} = \\
 &= A_0 + \sum_{k=1}^{\frac{N}{2}-1} \left[\underbrace{\left(\frac{A_k - jB_k}{2} \right) e^{j\frac{2\pi}{N}kn}}_{\text{Konjugált komplex párok}} + \underbrace{\left(\frac{A_k + jB_k}{2} \right) e^{-j\frac{2\pi}{N}kn}}_{\text{Konjugált komplex párok}} \right] + A_{\frac{N}{2}} e^{j\pi n}
 \end{aligned}$$

Konjugált komplex párok

N páratlan esetén:

$$\begin{aligned}
 y(n) &= A_0 + \sum_{k=1}^{\frac{N-1}{2}} [A_k \cos(\frac{2\pi}{N}kn) + B_k \sin(\frac{2\pi}{N}kn)] = \\
 &= A_0 + \sum_{k=1}^{\frac{N-1}{2}} \left[A_k \frac{e^{j\frac{2\pi}{N}kn} + e^{-j\frac{2\pi}{N}kn}}{2} + B_k \frac{e^{j\frac{2\pi}{N}kn} - e^{-j\frac{2\pi}{N}kn}}{2j} \right] = \\
 &= A_0 + \sum_{k=1}^{\frac{N-1}{2}} \left[\underbrace{\left(\frac{A_k - jB_k}{2} \right) e^{j\frac{2\pi}{N}kn}}_{\text{Konjugált komplex párok}} + \underbrace{\left(\frac{A_k + jB_k}{2} \right) e^{-j\frac{2\pi}{N}kn}}_{\text{Konjugált komplex párok}} \right]
 \end{aligned}$$

Konjugált komplex párok

A diszkrét inverz Fourier

transzformáció összefüggése:

$$y(n) = \sum_{k=0}^{N-1} Y(k) e^{j\frac{2\pi}{N}kn}$$

A diszkrét Fourier

transzformáció összefüggése:

$$Y(k) = \frac{1}{N} \sum_{n=0}^{N-1} y(n) e^{-j\frac{2\pi}{N}kn}$$

$$y(n) = A_0 + \sum_{k=1}^{\frac{N}{2}-1} \left[\left(\frac{A_k - jB_k}{2} \right) e^{j\frac{2\pi}{N}kn} + \left(\frac{A_k + jB_k}{2} \right) e^{-j\frac{2\pi}{N}kn} \right] + \frac{A_N}{2} e^{j\pi n}$$

$$y(n) = A_0 + \sum_{k=1}^{\frac{N-1}{2}} \left[\left(\frac{A_k - jB_k}{2} \right) e^{j\frac{2\pi}{N}kn} + \left(\frac{A_k + jB_k}{2} \right) e^{-j\frac{2\pi}{N}kn} \right]$$

$$A_0 = Y(0), \quad \frac{A_k - jB_k}{2} = C_k = Y(k), \quad k = 1, \dots, \frac{N}{2} - 1, \quad A_N = Y\left(\frac{N}{2}\right),$$

$$A_0 = Y(0), \quad \frac{A_k - jB_k}{2} = C_k = Y(k), \quad k = 1, \dots, \frac{N-1}{2},$$

$$\frac{A_{k-\frac{N}{2}} + jB_{k-\frac{N}{2}}}{2} = C_{k-\frac{N}{2}}^* = Y(k), \quad k = \frac{N}{2} + 1, \dots, N-1$$

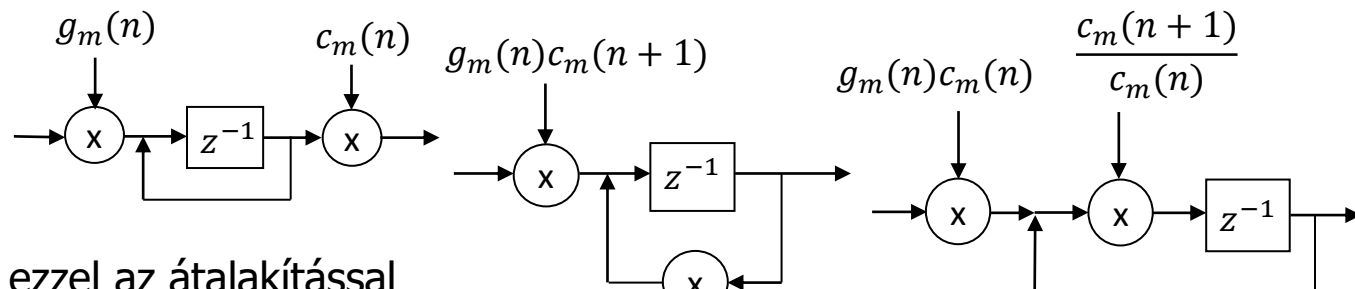
$$\frac{A_{k-\frac{N-1}{2}} + jB_{k-\frac{N-1}{2}}}{2} = C_{k-\frac{N-1}{2}}^* = Y(k), \quad k = \frac{N+1}{2}, \dots, N-1.$$

$$y(n) = \sum_{k=0}^{N-1} Y(k) e^{j\frac{2\pi}{N}kn}$$

$$Y(k) = \frac{1}{N} \sum_{n=0}^{N-1} y(n) e^{-j\frac{2\pi}{N}kn}$$

Látható, hogy a komplex forma sokkal tömörebb írásmódot tesz lehetővé. A továbbiakban a komplex formát használjuk. **(Kitérő vége.)**

Kevertés-integrálás-kevertés helyett sávszűrés:

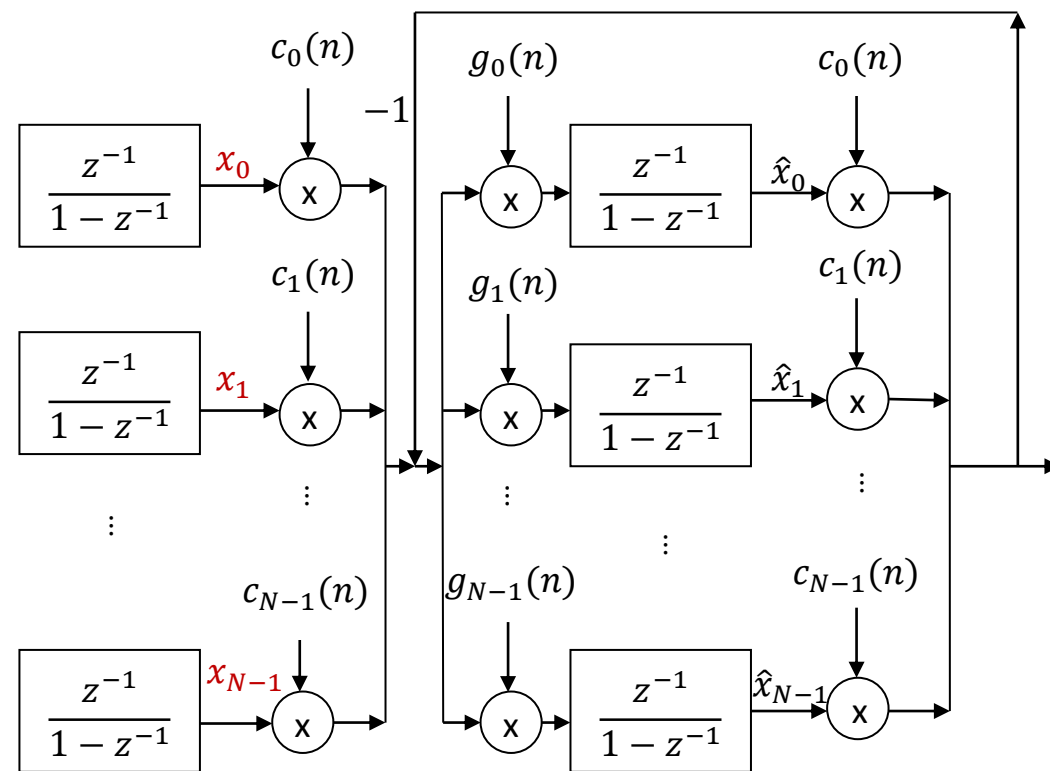

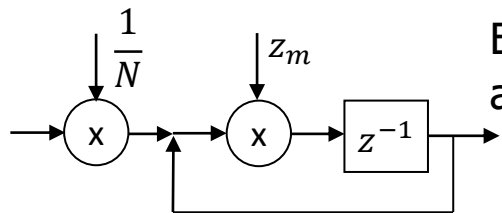
ezzel az átalakítással az elrendezés független lett az n diszkrét időváltozótól!

A DFT esetében

$$\frac{c_m(n+1)}{c_m(n)} = e^{j\frac{2\pi}{N}m} = z_m,$$

$$g_m(n)c_m(n) = \frac{1}{N}$$

Egy ilyennek az átviteli függvénye az m -edik csatorna esetében:

$$H_m(z) = \frac{1}{N} \frac{z_m z^{-1}}{1 - z_m z^{-1}} \quad z_m = e^{j\frac{2\pi}{N}m}$$

Az átalakítással létrejött részegységet **rezonátornak** nevezzük, mert egyetlen (komplex) pólusa az egységsugarú körön, és ezzel a stabilitás határán helyezkedik el.

A megfigyelő csatornáinak összegzésével létrejövő kimenetre vonatkozó átviteli függvény:

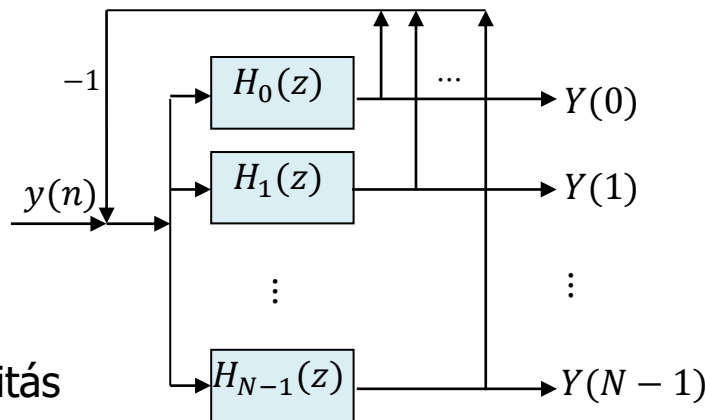
$$H_P(z) = \frac{\sum_{n=0}^{N-1} H_n(z)}{1 + \sum_{n=0}^{N-1} H_n(z)} = \frac{\frac{1}{N} \sum_{n=0}^{N-1} \frac{z_n z^{-1}}{1 - z_n z^{-1}}}{1 + \frac{1}{N} \sum_{n=0}^{N-1} \frac{z_n z^{-1}}{1 - z_n z^{-1}}}$$

Mivel ez a megfigyelő N lépésben konvergált, és utána már hibátlanul előállítja a bemenőjelet, ezért $H_P(z) = z^{-N}$ kell, hogy legyen!

A $H_P(z)$ összefüggés számlálóját és nevezőjét is szorozva $\prod_{n=0}^{N-1} (1 - z_n z^{-1}) = 1 - z^{-N}$ tényezővel:

$$= N(z^{-N} + (z^{-N})^2 + (z^{-N})^3 + \dots) = N \frac{z^{-N}}{1 - z^{-N}}$$

mivel az N -edik egységgyökök (és hatványaik) összege a N -edik hatvány kivételével nulla.

$$T_m(z) = \frac{H_m(z)}{1 + \sum_{n=0}^{N-1} H_n(z)} = \frac{\frac{1}{N} \frac{z_m z^{-1}}{1 - z_m z^{-1}}}{1 + \frac{1}{N} \sum_{n=0}^{N-1} \frac{z_n z^{-1}}{1 - z_n z^{-1}}}$$

A megfigyelő egyetlen csatornájának átviteli függvénye:

Fontos tulajdonság, hogy $T_m(z)|_{z=z_m} = 1$, ill. $T_m(z)|_{z=z_n, z \neq z_m} = 0$.

A rezonátor pólusnak megfelelő frekvencián a hurokerősítés végtelen!

Fontos tulajdonság, hogy $H_P(z)|_{z=z_n} = 1$.

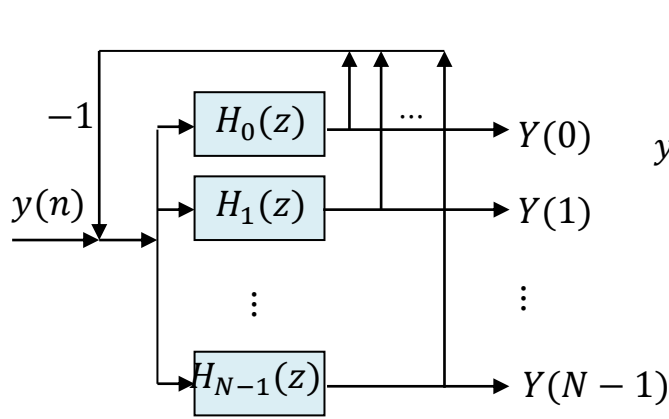
$$H_P(z) = \frac{\sum_{n=0}^{N-1} H_n(z)}{1 + \sum_{n=0}^{N-1} H_n(z)} = \frac{\frac{1}{N} (1 - z^{-N}) \sum_{n=0}^{N-1} \frac{z_n z^{-1}}{1 - z_n z^{-1}}}{(1 - z^{-N}) + \frac{1}{N} (1 - z^{-N}) \sum_{n=0}^{N-1} \frac{z_n z^{-1}}{1 - z_n z^{-1}}} = z^{-N}$$

$$\sum_{n=0}^{N-1} \frac{z_n z^{-1}}{1 - z_n z^{-1}} = \sum_{n=0}^{N-1} [z_n z^{-1} + (z_n z^{-1})^2 + (z_n z^{-1})^3 + \dots] = z^{-N}$$

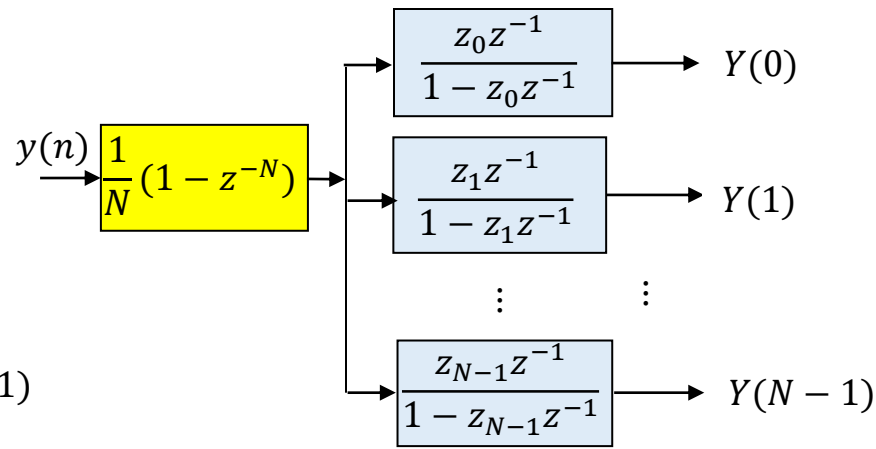
$H_P(z)$ alternatív megvalósítása: $H_P(z) = \frac{1}{N} (1 - z^{-N}) \sum_{n=0}^{N-1} \frac{z_n z^{-1}}{1 - z_n z^{-1}} = z^{-N}$.

$T_m(z)$ alternatív megvalósítása: $T_m(z) = \frac{1}{N} (1 - z^{-N}) \frac{z_m z^{-1}}{1 - z_m z^{-1}}$.

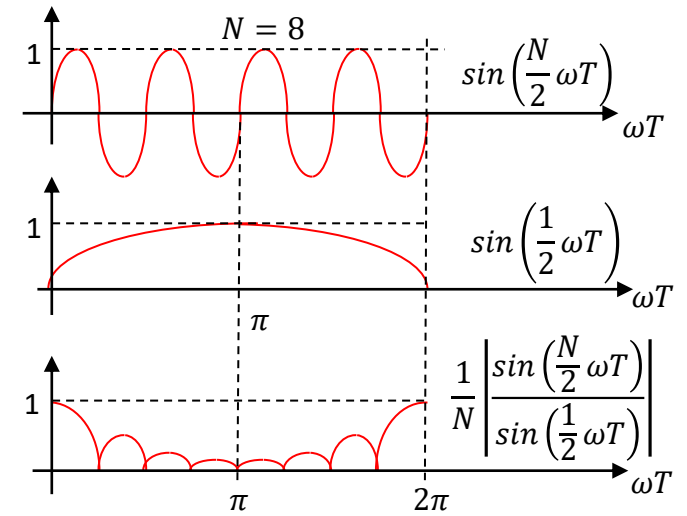

Rezonátoros struktúra

Lagrange struktúra

$m = 0$ esetén ($z_0 = 1$) megegyezik a csúszó ablakos átlagoló átviteli függvényével:

$$H(z) = \frac{\hat{X}(z)}{Y(z)} = \frac{z^{-1} (1 - z^{-N})}{N (1 - z^{-1})}, \quad H(e^{j\omega T}) = \frac{e^{-j\frac{N+1}{2}\omega T} \sin\frac{N\omega T}{2}}{N \sin\frac{\omega T}{2}}$$

Ez olyan amplitúdó-karakterisztikájú szűrő, amelynek sávközepe nem nulla frekvencián, hanem a z_m gyöktényező által kijelölt frekvencián, azaz a mintavételi frekvencia m/N -szeresénél van. A szűrő a N szélességű ablakra nézve periodikus jelek komponenseit, a m -edik kivételével, tökéletesen kiszűri, mert a harmonikus frekvencia pozíciókban a számláló átvitele nulla.

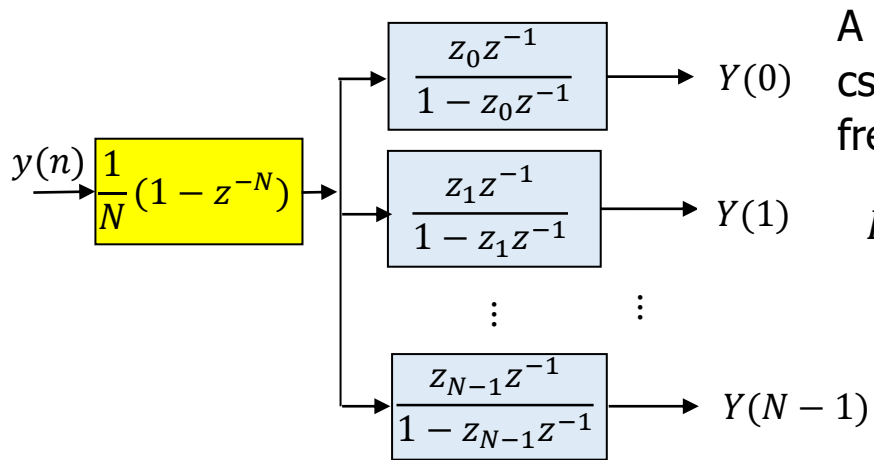
$$H_P(z) = \frac{1}{N} (1 - z^{-N}) \sum_{n=0}^{N-1} \frac{z_n z^{-1}}{1 - z_n z^{-1}} = z^{-N}. \quad T_m(z) = \frac{1}{N} (1 - z^{-N}) \frac{z_m z^{-1}}{1 - z_m z^{-1}}$$

$T_m(z)$ impulzusválasza/súlyfüggvénye az m -edik (reciprok) bázisvektor, amely N mintából áll.

$$\begin{aligned} T_m(z) &= z_m z^{-1} + (z_m z^{-1})^2 + (z_m z^{-1})^3 + \dots + (z_m z^{-1})^N \rightarrow Y(m) = \\ &= \frac{1}{N} \left[y(n - N) (e^{j\frac{2\pi}{N}m})^N + y(n - N + 1) (e^{j\frac{2\pi}{N}m})^{N-1} + \dots + (e^{j\frac{2\pi}{N}m})^1 y(n - 1) \right] = \\ &= \frac{1}{N} \left[y(n - N) (e^{j\frac{2\pi}{N}m})^0 + y(n - N + 1) (e^{j\frac{2\pi}{N}m})^{-1} + \dots + (e^{j\frac{2\pi}{N}m})^{-(N-1)} y(n - 1) \right] = \\ &= \frac{1}{N} \left[y(n - N) (e^{-j\frac{2\pi}{N}m})^0 + y(n - N + 1) (e^{-j\frac{2\pi}{N}m})^1 + \dots + (e^{-j\frac{2\pi}{N}m})^{(N-1)} y(n - 1) \right] \end{aligned}$$

Véges impulzusválaszú szűrő, mert számlálója osztható a nevezőjével. Számlálója az ún. fésűs szűrőt valósítja meg, amelynek m indexű fogát a pólus „kitöri”.

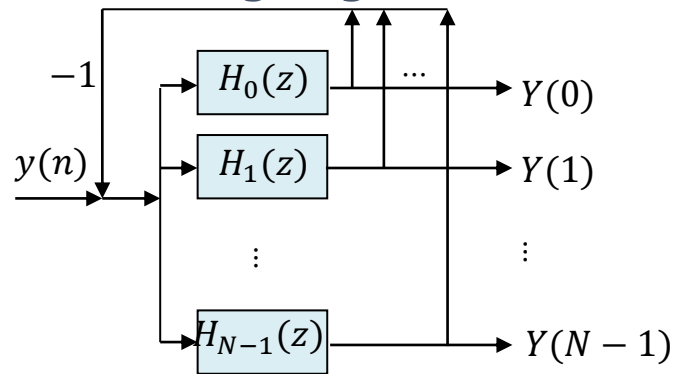

A Lagrange interpoláció frekvenciatartománybeli megvalósítására alkalmas. Az egyes csatornák átviteli függvényei a Lagrange polinomoknak feleltethetők meg, a frekvenciatartománybeli interpoláció pedig ezek lineáris kombinációja révén jön létre.

$$H(z) = \sum_{n=0}^{N-1} w_n T_n(z), \quad w_n = H(z_n), \quad \text{Ún. frekvencia-mintavételi eljárás: FIR szűrők.}$$

Stabilitás határán lévő rendszer, mert rezonátort tartalmaz, amely bemeneti jel nélkül is képes kimeneti jelet produkálni, ha nullától különböző kezdeti értékről indítjuk a működését. A pólus-zérus kiejtés nem lesz tökéletes.

Lagrange struktúra

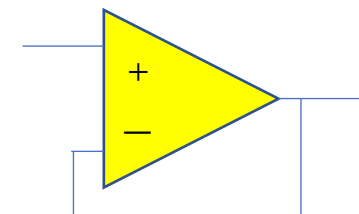
Rezonátoros struktúra

A numerikus/stabilitási problémák csökkentése : (a) az $1 - z^{-N}$ polinom helyett $\prod_{n=0}^{N-1} (1 - z_n z^{-1})$ valósítandó meg, mégpedig azonos módon, mint a pólusokat. (b) Rezonátoros struktúrát alkalmazunk, ahol az egymást kiejtő zérust és pólust ugyanaz a hardver valósítja meg.

A megfigyelő alapú (rezonátoros) struktúra kedvezőbb tulajdonságokkal rendelkezik, mint a Lagrange struktúra. Minden olyan feladat ellátásra alkalmas, amire a Lagrange struktúrát kitalálták, számos egyéb lehetőséget is kínál: (a) Lagrange interpoláció tetszőleges (de különböző) rezonátor pólusok esetében; (b) tetszőleges átviteli függvény pólus megvalósítása.

Valós együtthatós, ill. valós együtthatós formára hozható átviteli függvények gyökei vagy valósak, vagy konjugált komplex párban jelentkeznek. A z_m komplex rezonátor pólusnak a $z_m^* = 1/z_m = z_m^{-1}$ konjugáltja mindig fellehető.

A 100%-ban negatív visszacsatolású rezonátor-struktúra kedvező tulajdonságai analógiába hozhatóak a hasonlóképpen visszacsatolt műveleti erősítő tulajdonságaival: az igen nagy hurokerősítés nagy pontosságot tesz lehetővé.

Köszönöm a figyelmet!

